

Przemiany współczesnej rodziny a dane statystyki publicznej

Irena E.Kotowska

***Konferencja naukowa z okazji Dnia Statystyki Polskiej 2025
Mieszkaniec, czyli kto? – zmierzyć niemierzalne***

Warszawa, 24-25.03.2025

- Zmiany procesu tworzenia, rozwoju i rozwiązywania rodzin
 - cechy procesu generowanego głównie poprzez zmiany zachowań dotyczących rodziny
 - zróżnicowanie rodzin i struktur rodzinnych
 - demografia rodzin i gospodarstw domowych
- Zmiana perspektywy w badaniach demograficznych a źródła danych demograficznych
- Zmiany procesu tworzenia, rozwoju i rozpadu rodziny w świetle danych populacyjnych (ruch naturalny, spisy powszechne), ograniczenia poznawcze wnioskowania, możliwości modyfikacji danych populacyjnych
- **Komplementarność perspektyw badawczych: populacyjnej i (prze)biegu życia**

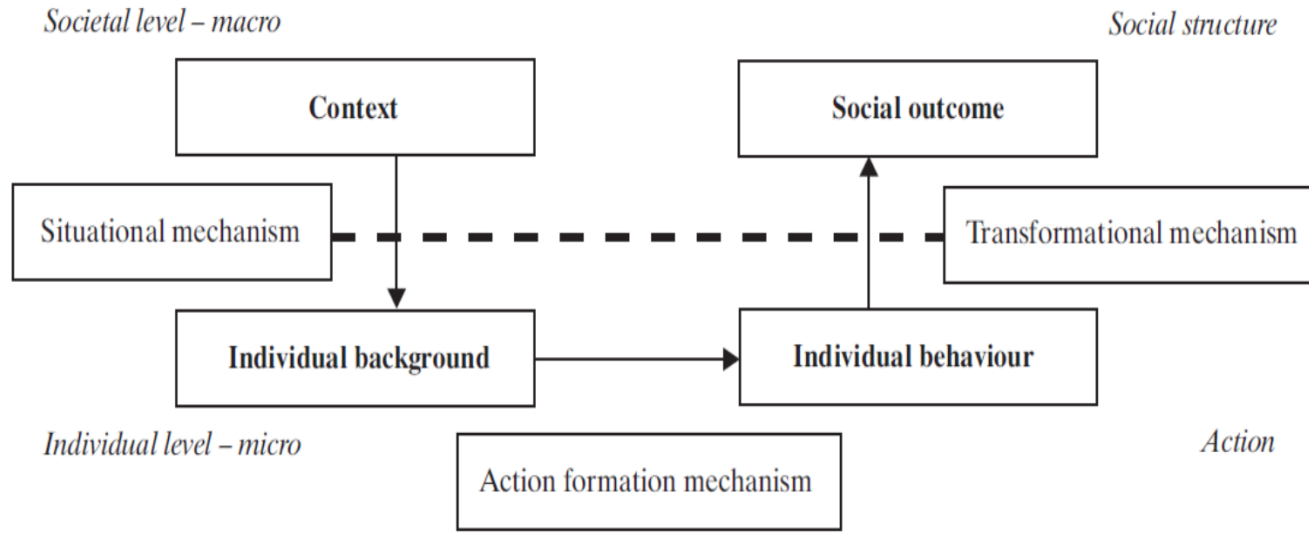
Zmiany procesu tworzenia, rozwoju i rozwiązywania rodzin

- nowy nurt badań demograficznych, wyodrębnienie demografii rodzin i gospodarstw domowych (np. Ryder, 1977, Burch, 1979, Bongaarts i in., 1987, Keilman i in., 1988); koncepcja drugiego przejścia demograficznego (Lesthaeghe, van de Kaa, 1986; van de Kaa, 1987; Lesthaeghe, 1995)
- główne cechy zmian tego procesu:
 - ✓ mniejsza skłonność do zawierania związków małżeńskich, rosnąca częstotliwość kohabitacji i związków typu LAT (Living-Apart-Together), opóźnianie zawierania małżeństw, osłabienie trwałości związków
 - ✓ zmniejszenie się pożądanej liczby dzieci, opóźnianie urodzenia pierwszego dziecka, wzrost liczby urodzeń pozamałżeńskich, wzrost dobrowolnej bezdzietności
 - ✓ istota zmian zachowań demograficznych: opóźnianie występowania poszczególnych zdarzeń, zmiany sekwencji zdarzeń, rozluźnienie powiązań między nimi

zmiany demograficznego modelu rodziny, zmiany struktury rodzin według ich typu, zróżnicowanie form rodzin w przebiegu życia jednostki *Czy dane statystyki publicznej pozwalają na opis tego procesu?*

Zmiana perspektywy w badaniach demograficznych (1)

Figure 1. General theoretical model for the explanation of social outcomes

Source: Coleman (1990) adapted by Hedström and Swedberg (1999).

Opis:

dane o zdarzeniach
demograficznych oraz zasobach
demograficznych i ich strukturach

Wyjaśnienie:

dane o zachowaniach
demograficznych uwzględniające
kontekst

Źródło: Matysiak A., Vignoli D., 2009, Methods for reconciling the micro and the macro in family demography research: a systematisation, *Studia Demograficzne* 1 (155), 98 – 109.

Zmiana perspektywy w badaniach demograficznych (2)

- perspektywa przebiegu życia (life-course perspective)
analiza biografii demograficznych jednostek wyznaczonych poprzez występowanie, rozkład w czasie i sekwencje określonych zdarzeń demograficznych (rodzinnych, edukacyjnych, migracyjnych, zawodowych) i ich wzajemnych powiązań (Elder, G. H., Jr. 1974, 1977; Courgeau, Lelièvre, 1989; 1996; Willekens, 1991; 1999)
- zmiany paradygmatu badań polegające na przejściu:
 - ✓ od ujęć w skali makro do skali mikro
 - ✓ od ujęć przekrojowych do wzdłużnych
 - ✓ od struktur do procesów
 - ✓ od pewności do niepewności (Willekens, 1991; 1999)
- włączenie kontekstu do analiz na poziomie mikro (makro-mikro) oraz łączenie podejścia na poziomie mikro i makro (mikro-makro)
- „wielowymiarowość” ujmowania procesów demograficznych (różne cechy jednostek) oraz kontekst ekonomiczny, instytucjonalny i kulturowy

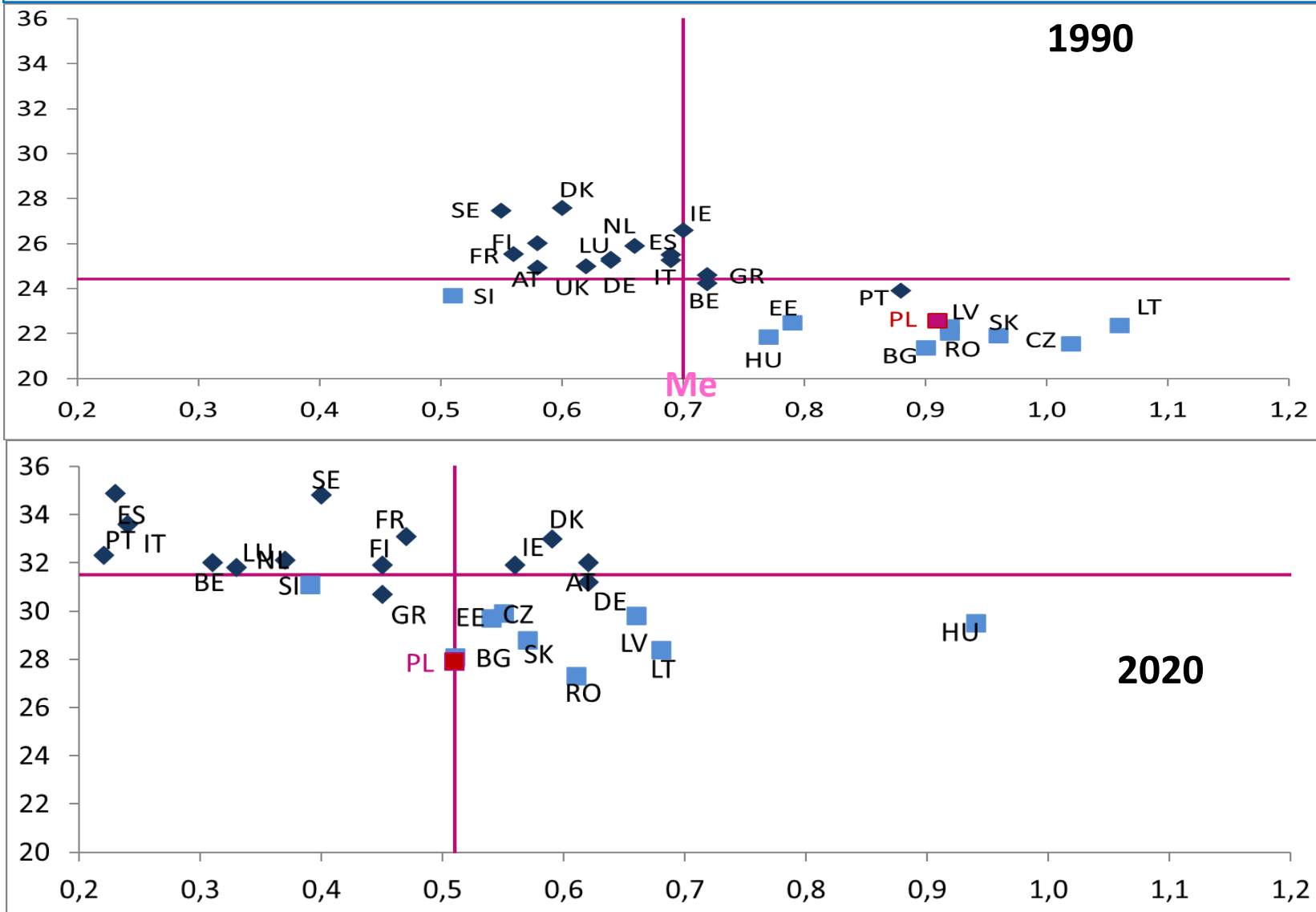
rozwój badań i baz danych, rozwój metod analiz i prognozowania demograficznego

Dane populacyjne o zdarzeniach demograficznych (ruch naturalny)

Tworzenie związków w Europie

- Spadek skłonności do zawierania związków małżeńskich
- Opóźnianie zawierania pierwszych związków przez kobiety

Ogólny współczynnik zawierania pierwszych małżeństw przez kobiety i średni wiek kobiet zawierających pierwsze małżeństwa, 1990 vs.2020

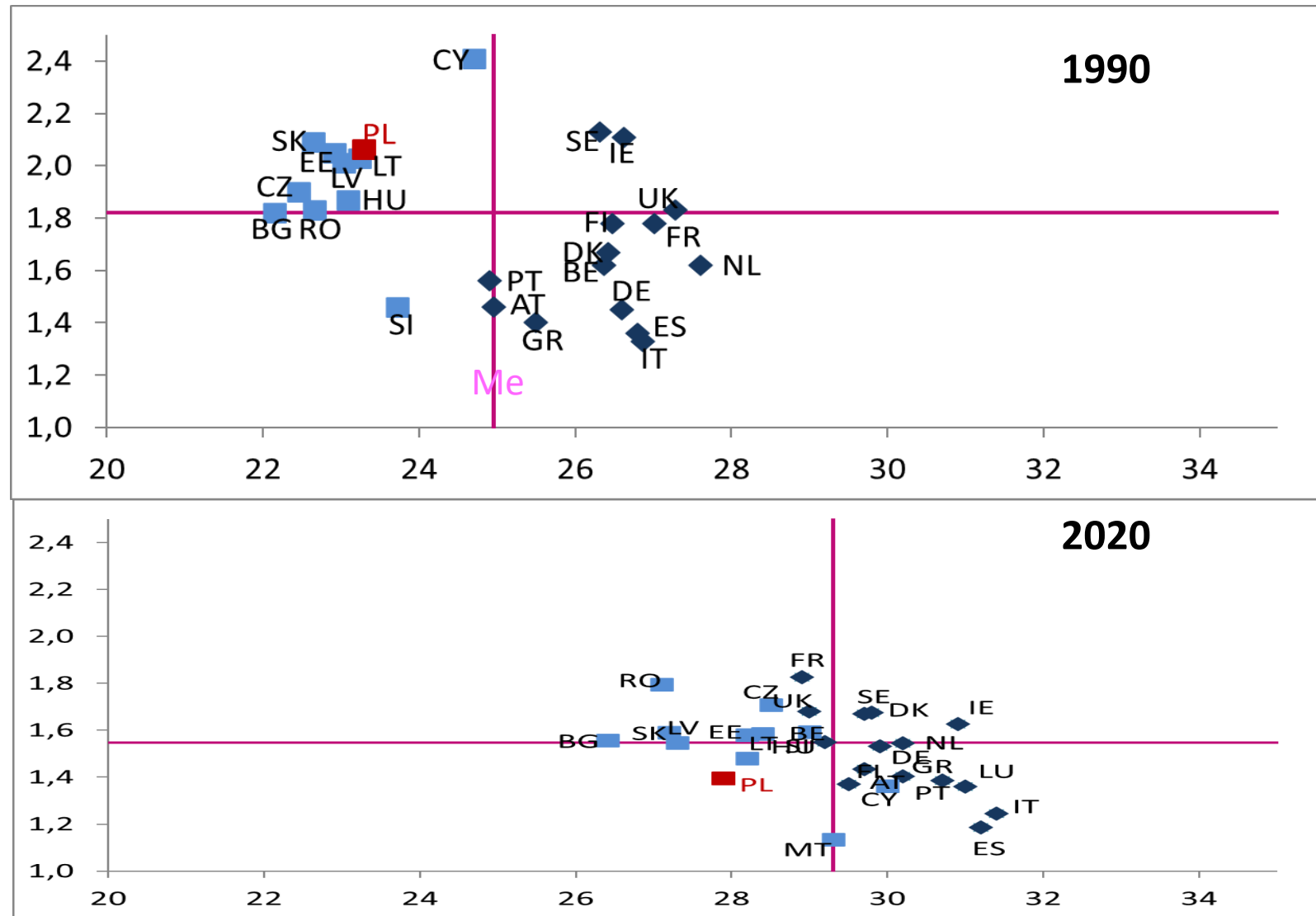

Źródło: na podstawie danych Eurostatu

Przekrojowe współczynniki dzietności w krajach europejskich oraz średni wiek matki w chwili rodzenia pierwszego dziecka, 1990 vs 2020

Rozwój rodziny - przejście do rodzicielstwa

- spadek dzietności, utrwalenie prokreacji poniżej zastępowalności pokoleń
- opóźnianie urodzenia pierwszego dziecka

Źródło: na podstawie danych Eurostatu

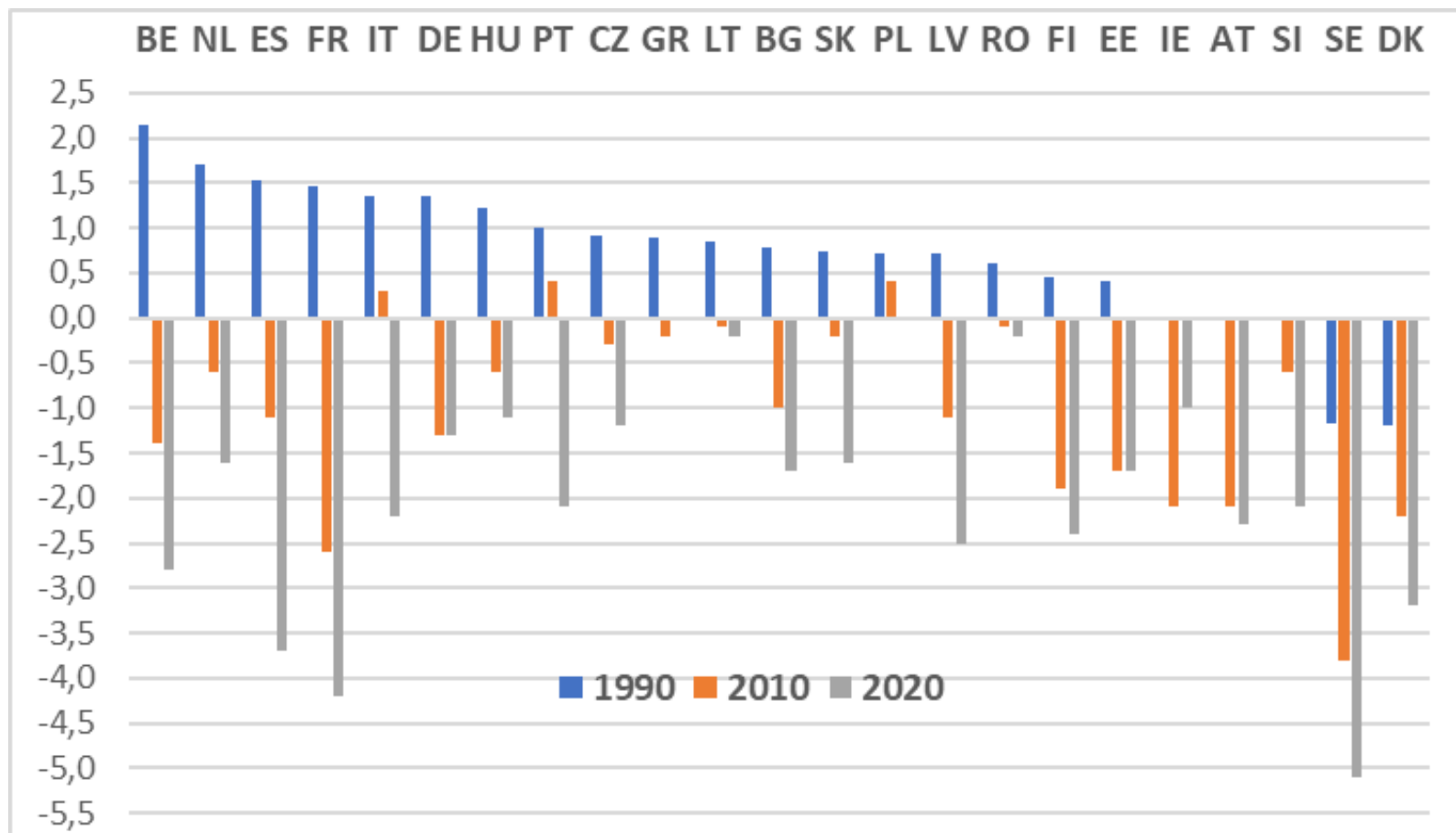
Zmiana sekwencji między zdarzeniami: urodzenie pierwszego dziecka i zawarcie pierwszego małżeństwa przez kobiety

1990 – tylko w Szwecji i Danii średni wiek urodzenia pierwszego dziecka **był niższy** od średniego wieku pierwszego małżeństwa

2010 – jedynie we Włoszech, Portugalii i Polsce średni wiek zostania matką **był nieco wyższy** niż zostania mężatką

2020 – jedynie w Grecji i Polsce te charakterystyki są równe

Średni wiek rodzenia pierwszego dziecka i średni wiekiem zawarcia pierwszego małżeństwa przez kobiety

Źródło: na podstawie danych Eurostatu

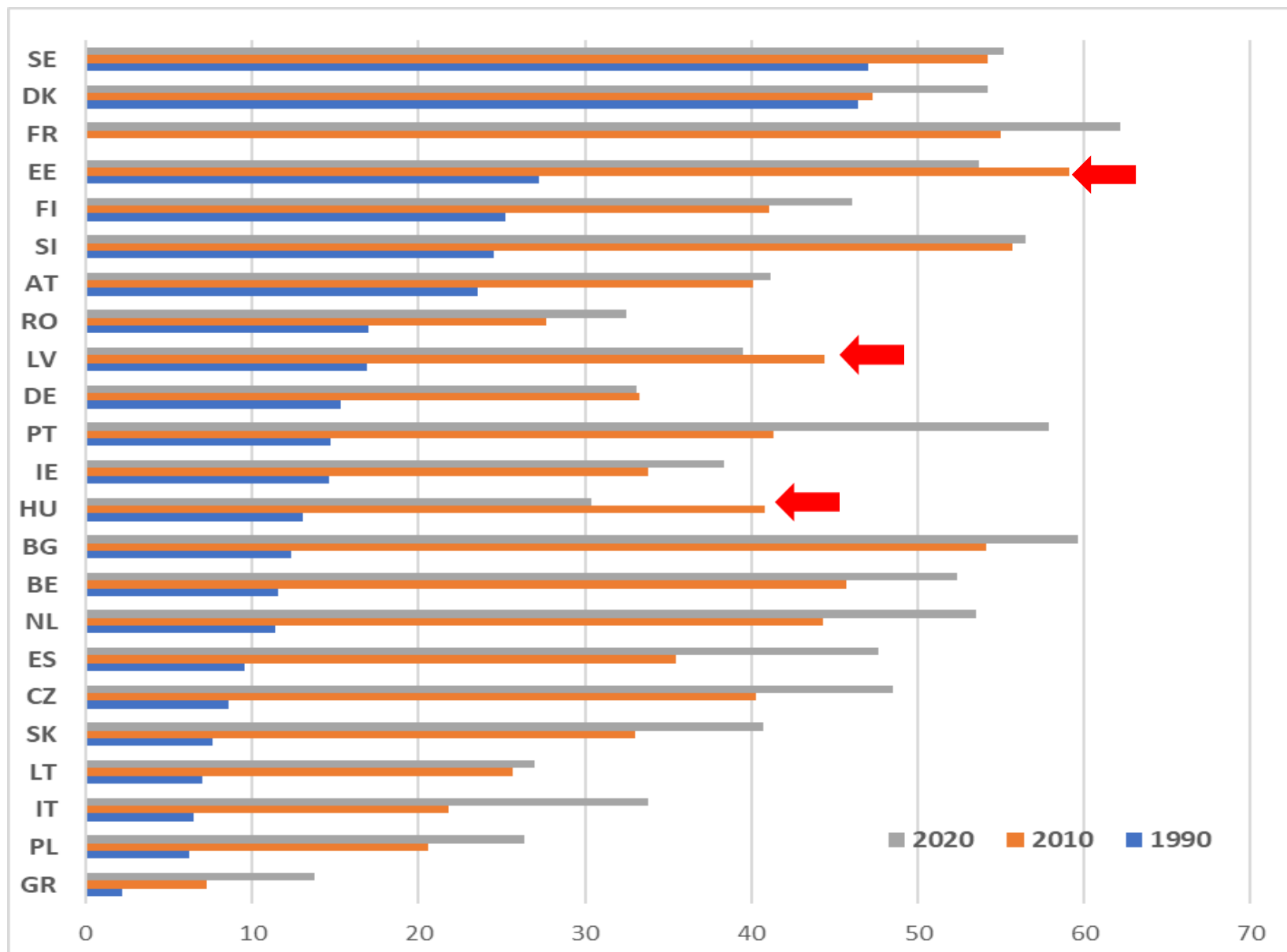
Urodzenia pozamałżeńskie - rosnąca rola kohabitacji

We wszystkich krajach wzrost urodzeń pozamałżeńskich świadczy o rozluźnieniu powiązania między zdarzeniami: urodzenie dziecka i pozostawanie w związku małżeńskim

dekada 2010-2020: Estonia, Węgry, Łotwa – odsetek nieco zmalął

Brak danych o związkach kohabitacyjnych w bieżącej ewidencji ludności sprawia, że zachowania dotyczące tworzenia związków i prokreacji w coraz większym stopniu pozostają poza rozpoznaniem.

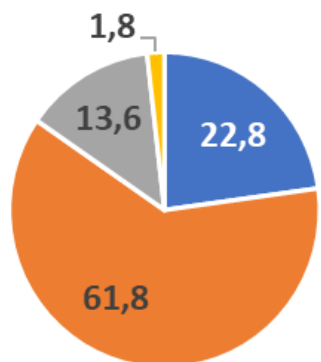
Odsetek urodzeń pozamałżeńskich w latach 1990, 2010 i 2020

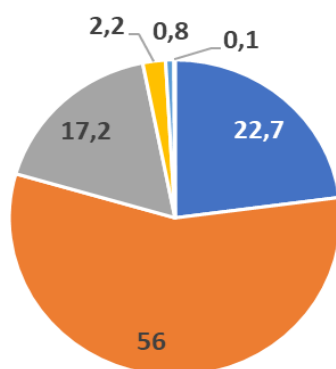
Źródło: Eurostat

Rodziny i ich struktura, NSP

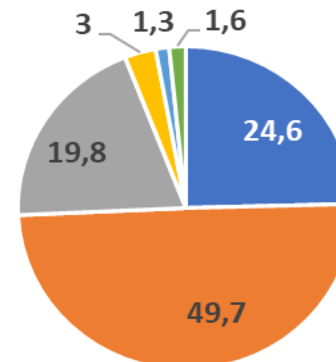
NSP 1988

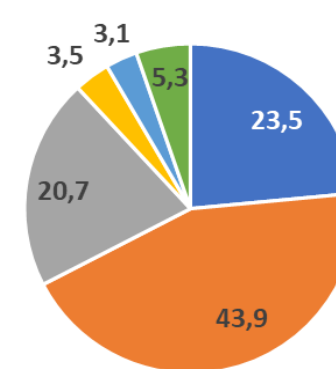
NSP 2002

NSP 2011

NSP2021

Źródło: dane GUS

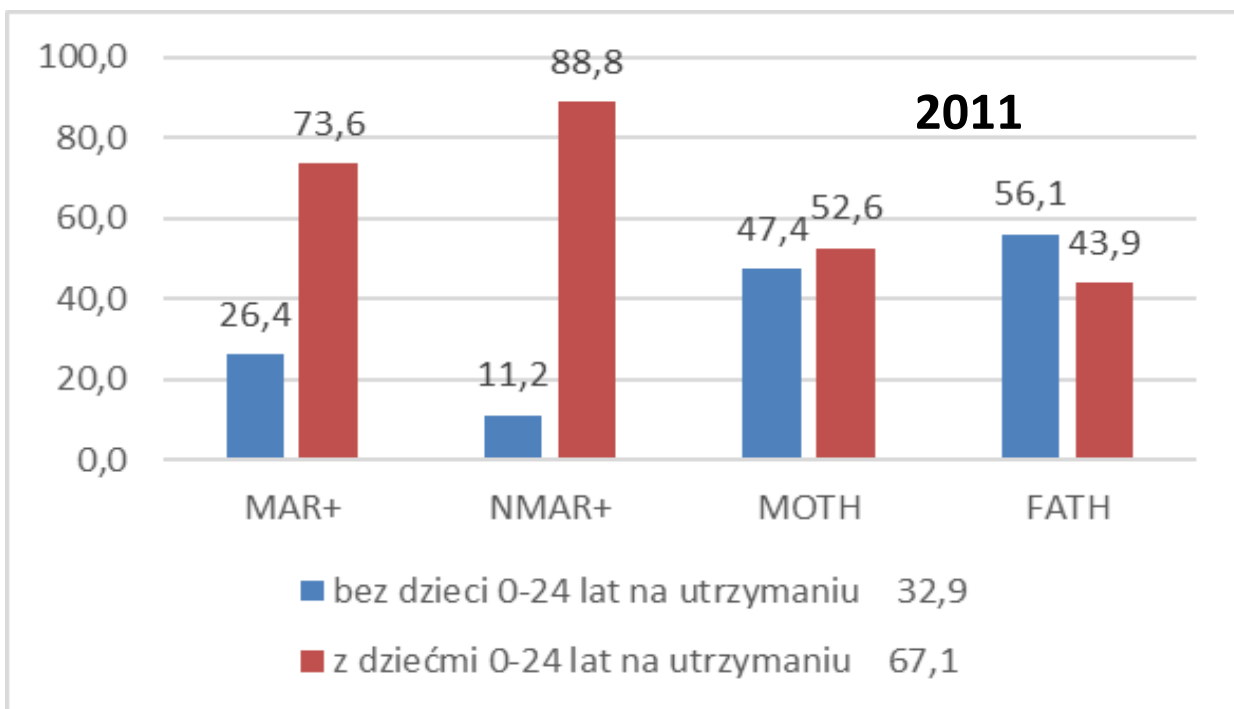
zmiany liczby rodzin i ich struktury według typu rodziny potwierdzają rosnące różnicowanie form rodzin i coraz większe znaczenie związków niemałżeńskich

Dynamika zmian liczby rodzin według typu rodziny 2021/2011

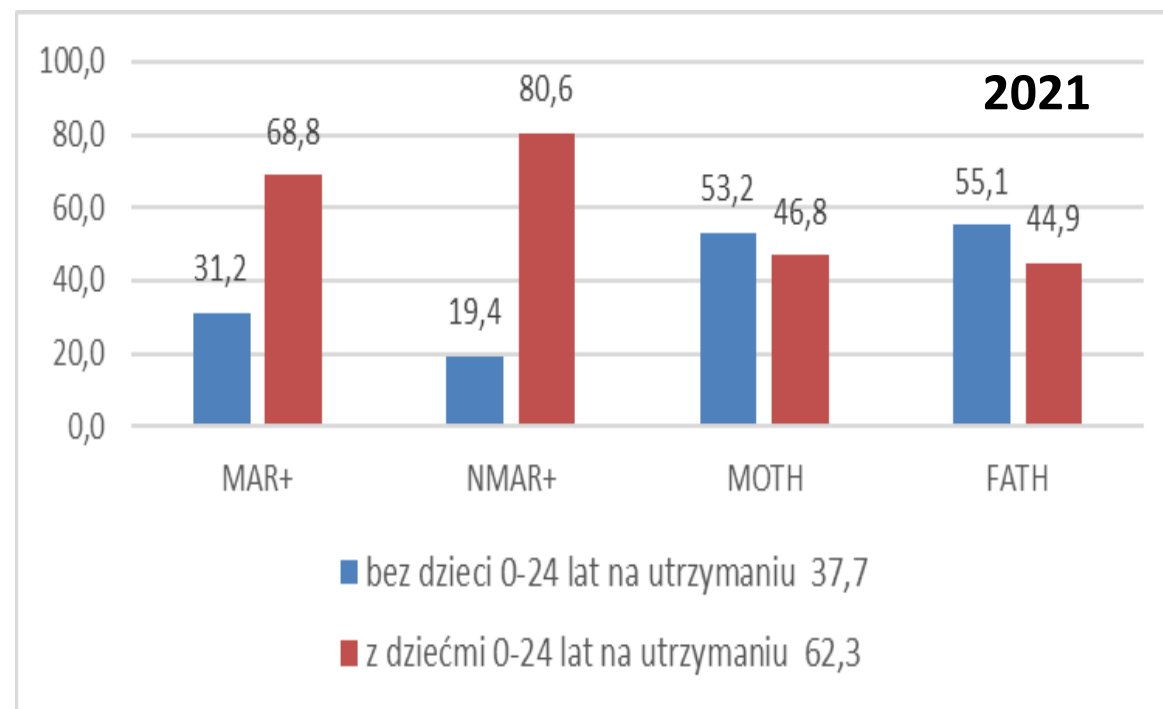
- Małżeństwa (MAR): **spadek** o 3,2 %, silniejszy wśród rodzin z dziećmi (MAR+) niż wśród rodzin bez dzieci (MAR0) - 14,5% vs. 7,6%
- Związki niemałżeńskie (NMAR): **wzrost** o 182,9%, silniejszy wśród rodzin z dziećmi (NMAR+) niż wśród rodzin bez dzieci (NMAR0) - 230,1% vs. 127,3%
- Rodziny z jednym rodzicem (1PA): **wzrost** o 2,6%, silniejszy wśród ojców z dziećmi (FATH) niż wśród matek z dziećmi (MOTH) - 13% vs. 1%

Rodziny z dziećmi według typu rodzin i dzieci na utrzymaniu, NSP 2011 vs.2021

Uwzględnienie dzieci (0-24 lat) na utrzymaniu i typu rodziny potwierdza rosnącą rolę związków niemałżeńskich: w tej grupie rodzin z dziećmi najczęściej występują rodziny mające dzieci na utrzymaniu; wzrasta odsetek samodzielnych matek z dziećmi powyżej 24 lat

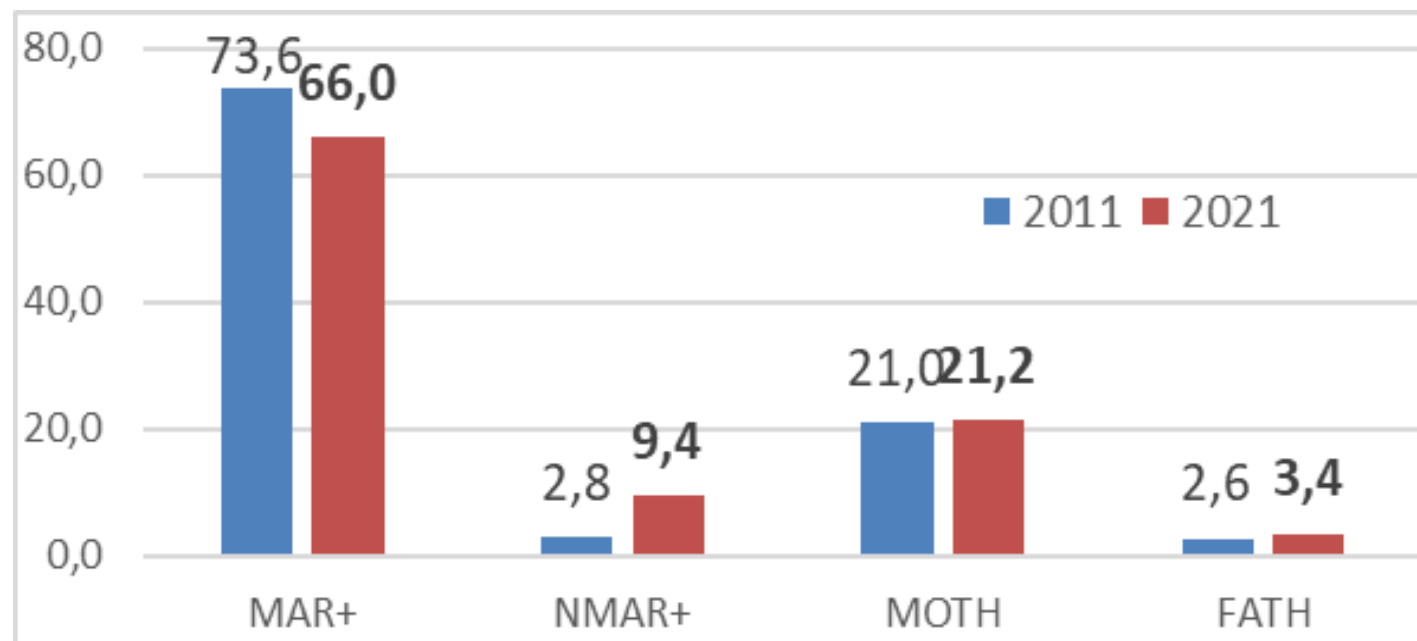
Źródło: opracowanie własne na podstawie
[Główny Urząd Statystyczny / Spisy Powszechne / NSP 2011 / NSP 2011 - wyniki/ Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna - NSP 2011, Tabl.IV i V](#)

Źródło: opracowanie własne na podstawie
[Główny Urząd Statystyczny / Spisy Powszechne / NSP 2021 / NSP 2021 - wyniki ostateczne / Rodziny w Polsce w świetle wyników NSP 2021; Tabl 7](#)

Rodziny z dziećmi według typu rodzin i dzieci na utrzymaniu, NSP 2011 vs.2021

zmiany struktur rodzin z dziećmi w wieku 0-24 lat na utrzymaniu i ich struktury według typu rodziny potwierdzają rosnące znaczenie innych niż małżeństwo form rodziny: spadek udziału małżeństw z dziećmi na utrzymaniu wskutek znacznego wzrostu udziału związków niemażeńskich

Źródło: opracowanie własne na podstawie:

Główny Urząd Statystyczny / Spisy Powszechne / NSP 2011 / NSP 2011 - wyniki/ Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna - NSP 2011, Tabl.IV i V;

Główny Urząd Statystyczny / Spisy Powszechne / NSP 2021 / NSP 2021 - wyniki ostateczne / Rodziny w Polsce w świetle wyników NSP 2021;

Tabl 7

Przemiany współczesnej rodziny: komplementarność perspektywy populacyjnej i perspektywy (prze)biegu życia

Opis:

dane o *zdarzeniach*
demograficznych oraz
zasobach
demograficznych i ich
strukturach

- poszerzanie zakresu danych statystyki ludnościowej i społecznej; ujednolicenie pojęć i klasyfikacji dotyczących rodziny w różnych badaniach gospodarstw domowych; przegląd tych badań ze względu na możliwości wnioskowania o procesie zmian rodziny
- rejestry administracyjne jako źródła danych o jednostkach w kontekście ich sytuacji rodzinnej

Wyjaśnienie:

dane o zachowaniach
demograficznych
uwzględniające
kontekst

- uruchomienie w Polsce stałych badań panelowych w celu gromadzenia danych o osobach w czasie, by monitorować zdarzenia demograficzne dotyczące rodziny w połączeniu z pracą zawodową, edukacją, stan zdrowia, kontaktami w sieciach rodzinnych i pozarodzinnych)
- uczestniczenie w programach panelowych badań europejskich dotyczących przemian demograficznych: SHARE (Survey of Health, Ageing and Retirement), GGP (Generations and Gender Programme), GUIDE (Growing Up In Digital Europe)